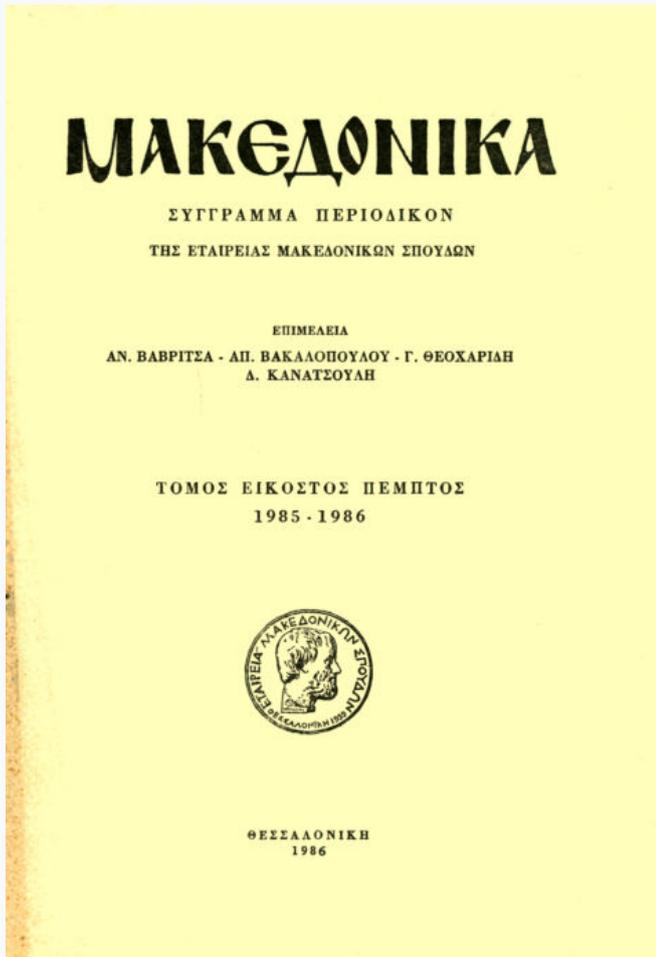

Μακεδονικά

Τόμ. 25, Αρ. 1 (1986)

Χριστίνα Μπουλάκη-Ζήση, Ιλαρίων Σιναΐτης,
Μητροπολίτης Τυρνόβου, Η ζωή και το έργον
αυτού

Αθ. Ε. Καραθανάσης

doi: [10.12681/makedonika.236](https://doi.org/10.12681/makedonika.236)

Copyright © 2014, Αθ. Ε. Καραθανάσης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καραθανάσης Α. Ε. (1986). Χριστίνα Μπουλάκη-Ζήση, Ιλαρίων Σιναΐτης, Μητροπολίτης Τυρνόβου, Η ζωή και το έργον αυτού. *Μακεδονικά*, 25(1), 400–402. <https://doi.org/10.12681/makedonika.236>

Ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον ὅμως καὶ ἄλλοι οἰκοὶ, τῶν ὁποίων μέλη νυμφεύθηκαν Κομνηνές καὶ δημιουργήθηκαν ἔτσι νέα γενεαλογικὰ δένδρα γιὰ τὸ σ. μὲ Κομνηνὸς ἀπὸ μητέρα, ἀλλ' ὁ σ. δὲν καταρτίζει γι' αὐτοὺς γενεαλογικὰ δένδρα σὲ ΕΝΘΕΤΑ (δὲν ξέρομε γιὰ τὸ), ὅπως π.χ. οἱ Βατάτζηδες στὴν ΕΒΔΟΜΗ ΓΕΝΕΑ τοῦ Β' αὐτοῦ τόμου (σ. 881), οἱ Ἄγγελιοι, οἱ Δούκες κ.θ. πού αὐτοὶ ἔχουν ἀπογόνους στὶς ἐπόμενες γενεές, πού τοὺς παρακολουθεῖ ὁ σ., ὅσο ἐπιτρέπουν οἱ πηγές, στὶς ἐπόμενες γενεές ἀναγράφοντας τοὺς στοὺς πίνακες τῶν γενεῶν, χωρὶς νὰ τοὺς βιογραφεῖ ἀκόμη. Ἐτσι τὸ πλῆθος τῶν Κομνηνῶν γίνεται μέγα καὶ «δόξος βραχεῖα γίνεταί μακρά», ὅπως λέγεται στὴν ἀρχαία τραγωδία, ἐνῶ θὰ ἦταν ἴσως καλύτερο νὰ χωρισθοῦν οἱ ἀπὸ μητέρα Κομνηνοὶ κατὰ Οἶκος. Ἐνῶ τώρα οἱ ἀπόγονοι ἀπὸ τοὺς τέσσαρες Βατάτζηδες γιουῖς (ἀριθ. 147, 148, 151 καὶ 152) καὶ ἀπὸ τὶς δύο κόρες Βατατζίνες (ἀριθ. 149, 150) τῆς Εὐδοκίας Κομνηνῆς Ἄριθ. 80, κόρης τοῦ Ἰωάννου Β' Κομνηνοῦ Ἄριθ. 34 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Οὐγγαρικῆς, πού βιογραφεῖ ὁ σ. στὴν ΕΒΔΟΜΗ ΓΕΝΕΑ ἐμφανίζονται στὴν ΟΓΔΩΗ ΓΕΝΕΑ ὡς Κομνηνοὶ ἀπὸ μητέρα χωρὶς τὸ ἐπώνυμο Βατάτζης (βλ. τὸμ. Β', ἀριθ. 235, 236, 237, 238, 239 στή σελ. 884) καὶ πληθαίνουν οἱ Κομνηνοὶ τοῦ συγγραφέα.

Ἄν μελετήσει κανεὶς τὶς διάφορες περιπτώσεις μισο-Κομνηνῶν στοὺς Πίνακες τῶν Γενεῶν τῶν Κομνηνῶν ἀπὸ τῆς ΟΓΔΩΗΣ μέχρι τῆς ΔΩΔΕΚΑΤΗΣ (τόμ. Β', σ. 883-895), καταλαμβάνεται ὅπο ἔλλειψη, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μεγάλο θαυμασμό γιὰ τὴν τεράστια ἐργασία τοῦ συγγραφέα, ἢ ὁποῖα ὅμως παρὰ τὶς διογκώσεις τῆς εἶναι γιὰ τὴ Βυζαντινὴ Προσωπογραφία πολὺ χρήσιμη καὶ γιὰ τὴν ὁποῖα ἔχει τὴν εὐγνωμοσύνη τῆς Ἐπιστήμης.

Γ. Ι. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗΣ

Χριστίνα Μπουλάκη-Ζήση, Ἰατρῶν Συναίτης, Μητροπολίτης Τυρνόβου, Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ, Θεσσαλονίκη 1983, σσ. 265.

Ἡ παρούσα μελέτη ἀποτελεῖ, ὅπως καὶ ὁ τίτλος τῆς τὸ δηλώνει, μονογραφία ἀφιερωμένη στὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον τοῦ μητροπολίτη τοῦ Μ. Τυρνόβου Βουλγαρίας Ἰατριῶνα Συναίτη πού ἐποίμανε τὴ Μητρόπολη τῆς Βουλγαρίας σὲ δύο περιόδους. Πρόκειται γιὰ μὴν ἀναλυτικὴ, ἀπὸ κάθε ἄποψη, ἐργασία πού ἐφάπτεται σὲ μὴ ποικιλία προβλημάτων μὲ τὰ ὁποῖα συνδέεται ἡ δράση τοῦ Ἰατριῶνα· ἐννοοῦμε ἐδῶ, κυρίως, τὴν κριτικὴ ἀντιμετώπιση καὶ ἀντικειμενικὴ τοποθέτηση ἑνῶν προβλημάτων πού δημιουργήθηκαν κατὰ τὸ παρελθὸν ἀπὸ τὴ βουλγαρικὴ ἱστοριογραφία πού ἕνα μέρος τῆς ἔκρινε ἀρνητικὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ Ἰατριῶνα. Καὶ παραπέρα: ἡ κ. Ζήση μὲ τὴ μονογραφία τῆς αὐτῆς μᾶς δίνει τὴ δυνατότητα νὰ γνωρίσουμε ἀπὸ κοντὰ καταστάσεις καὶ συσχετισμοὺς πού σημειώνονται σὲ μὴν ἀπὸ τὶς σημαντικότερες περιόδους τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας: τὸ κίνημα τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ ὀλίγο πρὶν ἀπὸ τὸν Ἀγῶνα καὶ τὴν πορεία του μετὰ ἀπὸ αὐτὸν καθὼς καὶ τὴν ἐμφάνιση τοῦ βουλγαρικοῦ ἐθνικισμοῦ, σιερά δηλ. γεγονότων στὰ ὁποῖα ὁ Ἰατριῶν εἶχε ἐνεργητικὴ ἀνάμιξη. Ἡ χρησιμοποίηση τῆς ἑλληνικῆς καὶ ξένης βιβλιογραφίας, μὲ τὴν παράλληλη ἐκμετάλλευση ἀρχεαῖο ὑλικῶ, ἀποτελοῦν ἐχέγγυον γιὰ τὴν ποιότητα τῆς ἐργασίας αὐτῆς.

Τὸ βιβλίον λοιπὸν τῆς κ. Ζήσης χωρίζεται σὲ 4 κεφάλαια: Ὁ Ἰατριῶν πρὸ τῆς ἀρχιεπισκόπου. Ἡ δραστηριότης τοῦ Ἰατριῶνος ὡς μητροπολίτου Τυρνόβου. Τὸ συγγραφικὸν καὶ μεταφραστικὸν τοῦ ἔργον. Ἡ θέσις τοῦ Ἰατριῶνος εἰς τὴν Ἀναγέννησιν τῆς Βουλγαρίας. Στὸ πρῶτον κεφάλαιον ἡ συγγραφεὶς ἐρευνᾷ τὴν καταγωγή τοῦ Ἰατριῶνα (Ἀράβα τοῦ Ἡρακλείου πιθανότατα), τὶς σπουδές του στὴν περιώνυμη Πατρι-

δα Σχολή, την παρουσία του στο Κάιρο, στο μετόχι της Μονής Σινά, όπου έκάρη μοναχός και άρχισε το διδακτικό και επιστημονικό του έργο. Άκολουθούν η διδακτική του δραστηριότητα στην 'Ιο (1788-1793), η πρόσκλησή του στην Κωνσταντινούπολη και στη συνέχεια στο Βουκουρέστι και στο 'Ιάσι (1801 ci.), όπου εργάστηκε ως είκοσιδάσκαλος φανариωτικών οικογενειών, καθώς και οι πιθανολογούμενες σπουδές του στην 'Ακαδημία του Βουκουρεστίου κοντά στον Λάμπρο Φωτιάδη· στο ίδιο κεφάλαιο έρευνάται η διδακτική του θητεία στη Μεγάλη του Γένους Σχολή (1805 ci.) με την παράλληλη ιδιότητά του ως ήγουμένου του σιναϊτικού μετοχίου του 'Αγίου 'Ιωάννου του Προδρόμου στην Κωνσταντινούπολη (1803 ci.). Από τη στιγμή που φτάνει στη Βασιλεύουσα ο 'Ιαρίων βρίσκεται άμέσως στο επίκεντρο των πολιτικών και πνευματικών ρευμάτων που συγκλονίζουν τον Έλληνισμό των προεπαναστατικών χρόνων. 'Η ιδιότητά του, σκόλιστα, ως «θεωρού» υπεύθυνου του πατριαρχικού τυπογραφείου προέκλεσε σφοδρές τις αντιδράσεις των κοραϊκών κύκλων του Παριστιού που θεωρούσαν τους λογίους της Βασιλεύουσας συντηρητικούς και, κατά συνέπεια, μη δυνάμενους να συλλάβουν τα μηνύματα των νέων καιρών. Με άφορμή τα παραπάνω ή συγγραφείας προβάλλει σε μιάν εδρεία ανάλωση των θέσεων των κύκλων του Πατριαρχείου και εκείνων του Κοραή έτσι που να μπορέσει ο αναγνώστης να σχηματίσει τον δέοντα προβληματισμό γύρω από το μείζον αυτό θέμα των πνευματικών εξελίξεων του Νεοελληνισμού κατά την κρίσιμη περίοδο του καλουμένου Διαφωτισμού. Με την ευκαιρία αυτή θεωρούμε σκόλιτο να παραπέμψουμε για το ίδιο θέμα στις αποψεις του σοφού και άντικειμενικού κριτή αυτής της διαμάχης, του Μανουήλ Γδεσών (βλ. το βιβλίο Μ. Γ ε δ ε ν, 'Η πνευματική κίνηση του Γένους κατά τον ΙΗ' και ΙΘ' αιώνα, εκδ. 'Ερμής, 'Αθήνα 1976, ίδια σ. 125 κ.έξ.). Καλό θα είναι, πάντως, να θυμίσουμε, σε συνάφεια με το ύπόψη θέμα, την ένδοξη πολιτική του Πατριαρχείου, το όποιο στη σχετική προκήρυξή του καλούσε να συνεργαστούν με το τυπογραφείο του οι οί 'Ελληνες λογίοι άνεξάρτητα από τις θέσεις, αντιπατριαρχικές ένιοτε, που όρισμένοι από αυτούς είχαν λάβει κατά καιρούς. Αυτό το τελευταίο πιστεύουμε ότι είναι μιά λεπτομέρεια, την όποια πρέπει να έχουμε υπόψη όταν μελετούμε την περίοδο αυτή που έμεινε γνωστή ως «μάχη των φυλλαδίων». 'Η παρουσία του 'Ιαρίωνο, πάντως, στην Κωνσταντινούπολη συνδέεται επίσης με μιά σειρά ένεργειών που άποσκοπούσαν στην προώθηση της πνευματικής κίνησης του Γένους που έκφραζόταν καιρία στην περίοδο που δρᾶ ο Συναίτης με την ίδρυση σχολείων, την έκδοση βιβλίων, τη χρησιμοποίηση έποπτικών όργάνων διδασκαλίας, τη φροντίδα για την εξέυρεση ίκανών δασκάλων και, τέλος, με τη συγγραφή. 'Από τις ποικίλες αυτές πνευματικές δραστηριότητες του 'Ιαρίωνα άπασχολεί την κ. Ζήση ειδικότερα ή συμβολή του ως «θεωρού» του τυπογραφείου και ειδικότερα ή προσπάθειά του για την έκδοση της έλληνικής γλώσσης, ή όποια άπετέλεσε ένα από τα σημαντικότερα έγχειρήματα της έλληνικής λογιοσύνης κατά την Τουρκοκρατία.

Στο δεύτερο κεφάλαιο ή συγγραφέας μελετά τη δραστηριότητα του 'Ιαρίωνα ως μητροπολίτη Τυρνόβου, περίοδος που συμπίπτει με την κρίσιμη για το Γένος δεκαετία 1821-1830—σημειωτόν ότι ο 'Ιαρίων φαίνεται ότι ύπήρξε αυτόπτης μάρτυρας του άπαχονισμού του Γρηγορίου Ε'. 'Η πρώτη αυτή περίοδος χαρακτηρίζεται από την άκαταπόνητη δραστηριότητά του για την τακτοποίηση των οικονομικών της μητρόπολής του και από τη μέριμνά του για την παιδεία, όπως ήταν, για παράδειγμα, ή ίδρυση οικοδομήματος για τη στέγαση του έλληνικού σχολείου. 'Ο 'Ιαρίων βρίσκεται στο Τυρνόβο σε μιά περίοδο, άλλωστε, που τόσο ο 'Ελληνισμός της περιοχής, όσο και ή τοπική λογιοσύνη παρουσιάζουν μιάν εξαίρετη πνευματική άνθιση έμποτισμένη από την επίδραση της έλληνικής παράδοσης. Μολταυτά ο 'Ιαρίων, για άγνωστων,

ακόμη λόγους, άπομακρύνθηκε ή, πιθανόν, παραιτήθηκε από τη Μητρόπολη Τυρνόβου (1827), για να επανέλθει το 1830 και να παραμείνει ως το 1838. Η δεύτερη αυτή άρχιερατεία του 'Ιλαρίωνα ήταν, από κάθε άποψη, δύσκολη: ή προχωρημένη ήλικία του, το κίνημα του πανσλαβισμού πού είχε ήδη άρχισει, ή δυσμενής άπάναντι στον 'Ιλαρίωνα στάση του Φαναρίου άποτελούν τους κύριους λόγους για τους όποιους ή δράση του 'Ιλαρίωνα παρουσίασε αυτήν την κάμψη. Ο 'Ιλαρίων πέθανε το 1838 από πανώλη.

Το τρίτο κεφάλαιο του βιβλίου της ή συγγραφέας τό άφιερώνει στο συγγραφικό και μεταφραστικό έργο του 'Ιλαρίωνα και κυρίως στη συνεργασία του στην έκδοση της Κιβωτού της έλληνικής γλώσσας και στη μετάφραση της 'Αγίας Γραφής με πρωτοβουλία της British and Foreign Bible Society. Δέν παραλείπει, όμως ή συγγραφέας, να ιδεί και όρισμένα άλλα κείμενα του 'Ιλαρίωνα ήσσοнос σημασίας, αλλά τό όποια, όπωςδήποτε, έχουν τη θέση τους στη σύνολη πνευματική παραγωγή της ύπόψη περιόδου.

Το τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο της μελέτης της κ. Ζήση κάμει λόγο για τη θέση του 'Ιλαρίωνα στη Βουλγαρική 'Αναγέννηση, στην όποία θεωρεί ότι ο 'Ιλαρίων προσέφερε μέγιστες όπηρεσίες, παρά τις όρισμένες αντίθεσεις Βουλγάρων έρευνητών πού με μυθοπλασίες, σε περιόδους όξύτητας με τό Πατριαρχείο και τόν 'Ελληνισμό, προσπάθησαν να μειώσουν και να διαβάλουν τό έργο του. Έδόθηκε έτσι ή ευκαιρία στη συγγραφέα να ιδεί τό όλο θέμα μέσα στα πλαίσια των πνευματικών διεξειλίξεων της έποχής του 'Ιλαρίωνα με την πολιτική του Πατριαρχείου και τη βουλγαρική έννική άφύπνιση, μέσα στην όποία πρέπει να τοποθετηθεί ή όλη δραστηριότητα του 'Ιλαρίωνα, την όποια με τεκμηριωμένα στοιχεία ή συγγραφέας θεωρεί ιδιαίτερα θετική. Με άξονα λοιπόν την προσωπικότητα του 'Ιλαρίωνα ή κ. Χριστίνα Μπουλάκη-Ζήση έδωσε μιάν ευρεία εικόνα της έλληνικής πραγματικότητας και των έλληνικών προβλημάτων κατά τις παραμονές του 'Αγώνα' δέν πρόκειται λοιπόν μονάχα για μιάν άπλή βιογράφιση ένός άξιολόγου άνδρός πού έδρασε στις κρίσιμες για τόν 'Ελληνισμό πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα, αλλά και για μιá συγχρονική παρουσίαση του περιβάλλοντος, όπου μορφοποιήθηκαν καταστάσεις και ιδεολογίες. Μιά τελευταία παρατήρηση άφορά στην έλλιπη παρουσίαση του έλληνικού περιβάλλοντος στο Βουκουρέστι και στο 'Ιάσι, για την όποια θα μπορούσε να μάς ειπει πολλά ή συγγραφέας σε συνάφεια τόσο με την ιδιότητα του 'Ιλαρίωνα ως οικοδιδασκάλου φαναριωτικών οικογενειών, όσο και με τις πιθανές σπουδές στην 'Ακαδημία του Βουκουρεστίου και μάλιστα κοντά στον Λάμπρο Φωτιάδη. Και άκόμη μία: άφορά στην καθαρύουσα πού χρησιμοποιεί ή συγγραφέας πού μπορεί να ξεκίζει σήμερα, με την κατακτητική όρμη πού έχει λάβει ή δημοτική, δείχνει όμως ότι δέν έπαψε να συγκινεί μερίδα τών λογίων μας και βέβαια την όμορφιά της, όταν ό χειριστής της είναι ικανός, όπως συμβαίνει έδω με την περίπτωση της κ. Ζήση. Τό βιβλίο λοιπόν πού παρουσιάσαμε άποτελεί μιá πολύ εύπρόσδεκτη συμβολή στη γνώση μιās προσωπικότητας τόσο συζητημένης, αλλά, παράλληλα, και στην προώθηση των γνώσεών μας για την έπίδραση του 'Ελληνισμού και τό ένδιαφέρον του Οικουμενικού Πατριαρχείου για την πολιτισμική άναπτυξη των βαλκανικών λαών.